

Høringsinnspill
Att. Utdanningsdirektoratet
post@udir.no
Deres referanse: 2018/15595

Fagfornyelsen - innspill til kjerneelementer i skolefagene og integrering av tverrfaglige tema (runde 3)

Innledning

Undertegnede aktører og organisasjoner ønsker å komme med innspill til fornyingen av fagene i skolen, med særlig vekt på seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR) og FNs bærekraftsmål (spesielt nr. 3 - god helse, 4 - god utdanning og 5 - likestilling mellom kjønnene). Seksualitetsundervisning er viktig for å sørge for et godt psykososialt miljø for elevene. Dette gjelder både forebygging av mobbing og trakassering/overgrep og positivt holdningsskapende arbeid for styrket selvfølelse og evne til å ta gode valg for seg selv og overfor andre. Helhetlig seksualitetsundervisning i skolen fremheves blant annet av UNESCO¹ som sentralt for barn og unges mulighet til å leve gode liv.

Sex og samfunn og TNS Kantar har gjennomført to store kartlegginger av seksualitetsundervisning i Norge; én blant kontaktlærere i grunnskolen og én blant elever i 10. klassetrinn og 1 VGS. Disse kartleggingene viste blant annet at de fleste elever har hatt få timer seksualitetsundervisning og de fleste ønsker mer. Videre viser kartleggingen blant kontaktlærerne at et flertall vil være positive til et styrket fokus på seksualitetsundervisning i skolen og at et mindretall mener at den nåværende kvaliteten på seksualitetsundervisningen er god nok.

I den nye strategien for seksuell helse 2017-2022, Snakk om det!, står det: "Kunnskap om grenser, respekt og rettigheter og evnen til å reflektere over ulike situasjoner er viktig for å utvikle egen autonomi og samtidig respektere andres grenser. *Dette er emner som favner langt videre enn seksualitet, men som danner et nødvendig grunnlag for den enkeltes dannelse, identitetsutvikling og handlingskompetanse.* Riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debutterer senere, er flinkere til å bruke kondom og prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet. (...) Det tverrfaglige teamet folkehelse og livsmestring vil ha både et individuelt perspektiv og et samfunnsmessig og sosialt perspektiv. Det vil være naturlig å vurdere spørsmål om seksuell helse i arbeidet med dette (vår utheving)". Seksualitet kobles altså til skolens dannelsesmandat, noe også mange lærere som vektlegger seksualitetsundervisning gjør (Støle-Nilsen, 2017²). Det anses også naturlig at seksualitet tematiseres under folkehelse og livsmestring.

Videre nevner strategien kompetansemålene i LK06 som tematiserer seksualitet og det står: "Kompetansemålene som er beskrevet over, legger opp til at kropp, grenser, seksualitet og mangfold tematiseres på ulike måter gjennom hele skoleløpet. (...) For at seksualitetsundervisning skal ha helsefremmende og forebyggende effekt, er det avgjørende

---

¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002607/260770e.pdf>

² <http://bora.uib.no/handle/1956/16082>

at barn og unge får nødvendig kunnskap, før de havner i situasjoner der kunnskapen skal tas i bruk. Dersom seksualitetsundervisning i hovedsak gjennomføres i siste halvdel av ungdomsskolen, vil den ofte foregå på et tidspunkt hvor flere elever allerede har seksuell erfaring." Med andre ord må alderstilpasset seksualitetsundervisning starte allerede på barnetrinnet og fortsette jevnlig gjennom hele skoleløpet. Elevene vil modne i ulik takt og dermed vil deres behov for seksualitetsundervisning endre seg. Det er også sentralt at seksualitet tas opp i flere fag, for å få ulike vinklinger og ivareta flere perspektiv. Naturfag har typisk et helsefokus, mens KRLE gjerne har reflekterende og etisk fokus, mens samfunnsfag ser på sosiale konstruksjoner, lov og rett og kjønnsroller (Støle-Nilsen, 2017). Vi trenger alle disse tilnærmingene for en helhetlig seksualitetsundervisning.

Målet for skolens rolle i seksualitetsundervisning er å "sikre barn og unge kunnskap og kompetanse om kropp, grenser, seksualitet og seksuell helse". Dette må ivaretas i de aktuelle læreplanene for fag. I tillegg til de enkelte faggruppene, bør arbeidsgruppen på tvers av kjerneelementgruppene for fag se på helheten i planene og hvordan det viktige tverrfaglige temaet seksualitetsundervisning skal ivaretas. Vi ønsker også å legge til at helseundervisning, som seksualitetsundervisning, bør foregå i tett samarbeid med skolehelsetjenesten og ikke overlates til kommersielle aktører.

Den nye overordnede delen av læreplanverket, "Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen", er vedtatt og her ligger det også tydelige føringer for at blant annet seksualitet, kjønn, likestilling, menneskerettigheter og antidiskriminerende holdningsarbeid skal være en del av opplæringen. Dette er spesielt vektlagt i beskrivelsen av det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring: "Aktuelle områder innenfor temaet er fysisk og psykisk helse, levevaner, seksualitet og kjønn, rusmidler, mediebruk, og forbruk og personlig økonomi. Verdivalg og betydningen av mening i livet, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner hører også hjemme under dette temaet." Gjennomgående i overordnet del vektlegges elevenes identitetsdanning, evne til refleksjon og kritisk tenkning og sosial samhandling; alle disse temaene er aktuelle for seksualitetsundervisning.

I tredje utkast ser vi store forbedringer knyttet til denne tematikken, og vi vil i det følgende også berømme flere positive endringer. Likevel ser vi at seksualitet ikke tematiseres i videregående opplæring, og dette er vårt viktigste innspill til fagfornyelsen: Helhetlig seksualitetsundervisning er nødt til å få plass også i videregående.

På denne bakgrunnen spiller undertegnede inn følgende kommentarer til de nye utkastene, gruppert under aktuelle fag:

Arbeidslivsfag

Det er bra at likestilling nå nevnes i beskrivelsen av kjerneelementene. Folkehelse og livsmestring bør likevel få en enda tydeligere plass og utdyping i faget. Både selvtillit og helse er viktige temaer i forbindelse med arbeidslivet og bør tydeliggjøres i planen for arbeidslivsfag.

Formuleringen "Elevene utfordrer tradisjonelle oppfatninger av yrkesliv og likestilling ved å prøve ut ulike yrkesvalg" er uklar. Her kan for eksempel normkritikk inkluderes som et begrep elevene skal lære om tilknyttet arbeidslivet. Det bør også inkluderes noe om viktigheten av godt arbeidsmiljø under sentrale begreper osv., som innebærer kunnskap og ferdigheter knyttet til mangfold, inkludering og forebygging av seksuell trakassering.

Engelsk

Kjerneelementene er fint definert. Vi ser positivt på at 2.2, interkulturell kompetanse, nå er en del av kjerneelementene. Punktet om stereotyper og fordommer kan med fordel utdypes til å inkludere hvordan språk kan uttrykke dette, eventuelt kan det inkluderes under kommunikasjon. Sammenhengen mellom språk og identitet bør også fremheves som kompetanse. Som nevnt i forrige runde, har engelskfaget gode muligheter til tverrfaglig arbeid for å sikre dybdelæring. Å diskutere aktuelle problemstillinger i engelsktalende land bør være en fremtredende del av faget. Slik kan engelsk blant annet knyttes til SRHR og seksualitetsundervisning, for eksempel gjennom kunnskap og diskusjon om tenåringsgraviditet i engelsktalende land, abortrettigheter i Irland og seksualitetsundervisning med fokus på avhold i store deler av USA.

Fremmedspråk

Kjerneelementene fremstår som godt definert i faget. Spesielt punktet om samhandling under kommunikasjon er positivt og åpner for god inkludering av folkehelse og livsmestring i fremmedspråk. Kjerneelementet interkulturell kompetanse er veldig godt definert med viktige underpunkter som de andre språkfagene gjerne kunne hatt mer av.

Geografi / geografi samisk

I del 2.3, globalisering og bærekraftig utvikling, er det viktig at et perspektiv på helse, utdanning og likestilling (bærekraftsmål 3, 4 og 5) og diskriminering på bakgrunn av f.eks. seksuell orientering, etnisitet eller funksjonsnedsettelse inkluderes tilknyttet underpunktene.

Grunnleggende norsk for språklige minoriteter

Punktet om å uttrykke egne opplevelser, følelser osv. under muntlig kommunikasjon er positivt og faget kan slik inkludere folkehelse og livsmestring. Under 2.5. bør kunnskap om kultur og samfunnsforhold knyttet til kjønn og seksualitet inkluderes. Det er positivt at det fremheves at man skal ta utgangspunkt i elevenes egne erfaringer og perspektiver.

Historie / historie samisk

Det er positivt at både kjønn, minoriteter og maktrelasjoner nå er på plass under 2.5. I punkt 2.6 bør derimot både menneskerettigheter, kjønn, relasjoner og seksualitet nevnes da dette er sentrale temaer for å forstå problemstillingene som ligger til dette kjerneelementet.

KRLE og Religion og etikk / KRLE og Religion og etikk samisk

Utkastet er etter vår mening forbedret fra forrige runde. Under 2.3. ønsker vi å påpeke at seksualitet er et naturlig tema å knytte til utforskning av identitet og tilhørighet. Det er positivt at kjønn og seksualitet har kommet inn under 2.4, men temaet må fortsette også på videregående skole. Makt- og normkritikk som er kun lagt til videregående bør inkluderes også for ungdomstrinnet. Seksualitet og kjønn vil også være en naturlig del av 2.5, etisk refleksjon. Menneskerettigheter og likestilling bør være en sentral del av diskusjon om religioner og livssyns rolle i samfunnsutvikling.

Kroppsøving

Under 2.1 står det i beskrivelsen "Elevene utforsker egen identitet og selvilde, reflekterer og tenker kritisk om sammenhengene mellom bevegelse, kropp, trening og helse." Det er derimot ikke tydelig ut fra underpunktene hvordan dette skal ivaretas i faget og det burde formuleres et punkt basert på denne beskrivelsen under sentrale begrep osv. Herunder vil refleksjon knyttet til kroppspress kunne inkluderes. Kunnskap om og aksept av mangfold knyttet til kropp og helse bør få en tydeligere plass. Det bør også fremkomme tydeligere at kroppsøving ivaretar et bredt helsebegrep, hvor både fysisk, psykisk og seksuell helse får plass. Forslag til underpunkter: "refleksjon rundt årsaker til kroppspress" og "kunnskap om at kropper er forskjellige."

Vi vil også legge til at det i kroppsøvingsfaget er situasjoner hvor unge er spesielt sårbare med tanke på at kropp både visuelt og funksjonsmessig eksponeres. Problemstillinger som oppstår kan være unge som ikke tør dusje eller delta i kroppsøving grunnet for eksempel mobbing, dårlig selvilde, utfordringer knyttet til kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (som hvilken garderobe man skal bruke) eller redsel for å bli tatt bilde av eller filmet. Det er viktig at kroppsøvingslæreren ikke overlater problemstillingene til kontaktlærer, men at diskusjonene blir tatt i egen undervisning gjennom å utfordre normer og fremme kroppspositivisme og gode holdninger slik at kroppsøvingstimene oppleves som et trygt og helsefremmende rom. Kroppsøvingslærer bør inkluderes i tverrfaglig seksualitetsundervisning.

Kunst og håndverk

Det er positivt at kulturaspektet vi etterlyste i forrige runde nå er på plass. Kunst og kunstopplevelser ser fortsatt ut til å ha liten plass i faget. I planen bør det også nevnes hvordan kunst kan forstås og tolkes, hvordan det påvirker oss og hva kunst kan fortelle oss. Det er mulig dette er ment å være del av 2.3., visuell kommunikasjon, i forkant av at elevene selv skal produsere arbeider, men det er uklart i utkastet. Det bør også komme tydeligere frem at man i kunst og håndverk tenker tverrfaglig og kobler til andre fag og tema for å oppnå dybdelæring.

Mat og helse

Vi vet at barn allerede på småtrinnet kan ha problemer med selvbildet og for eksempel begrense matinntak for å gå ned i vekt. Vi savner at faget ivaretar aspekter som kosthold knyttet til trening/kropp/selvbilde. Dette kan for eksempel plasseres under kjerneelementet helsefremmende og bærekraftig kosthold.

Matematikk

Gjennom tall og økonomi kan elevene få forståelse for global utvikling og se større sammenhenger, urettferdighet og hva som skal til for en bærekraftig utvikling lokalt og globalt. Matematikk fremstilles ofte feilaktig som nøytralt. Det er essensielt at elevene lærer at tall og statistikk kan misbrukes og at tolkninger henger sammen med ideologi. Disse poengene bør inkluderes under 2.2 og 2.4.

Morsmål for språklige minoriteter

Det er positivt at muntlig kommunikasjon om egne følelser og meninger står sentralt i faget. 2.5 er også fint definert og kjønn, seksualitet, diskriminering og respekt kan knyttes til kjerneelementet.

Musikk / musikk samisk

Vi ønsker å berømme 2.4, kulturforståelse, for å inkludere viktige tema som identitet, holdninger, kjønn og seksualitet og håper dette beholdes slik det står nå.

Naturfag / naturfag samisk

Det er flott at seksualitet er tilbake i faget under 2.5. Men seksualitet bør tematiseres på alle trinn i naturfag, på en alderstilpasset måte. Også barn på småtrinnet trenger kunnskap om kroppen sin, inkludert kjønnsorganer. Seksualitet bør også i høyeste grad tematiseres for videregående skole. Det er i tillegg viktig at den naturvitenskapelige tilnærmingen til seksualitet også inkluderer refleksjon og ikke utelukkende består av fakta om kropp og helse. Kjønnsmangfold må inngå som tema sammen med seksualitet under listen over sentrale begreper, og temaene kjønnsmangfold og seksualitet må inngå i alderstilpasset undervisning gjennom hele skoleløpet fra 1. – 4. til vgs.

De aller fleste vil i løpet av livet oppleve nedsatt psykisk eller somatisk helse, eller å være pårørende. Derfor bør elever reflektere rundt funksjonsevne, inkludering og tilrettelegging. Dette gjelder for seksuell helse, så vel som andre områder i livet. Når det gjelder kunnskap om seksuelt overførbare infeksjoner (SOI), prevensjon og lignende, vil det bli viktig at relevante kompetansemål også inkluderer kunnskap om hiv.

Norsk

2.2, kritisk tilnærming til tekst, er et viktig kjerneelement og det har kommet inn gode underpunkter med naturlig progresjon, helt fra 1. trinn. Under muntlig kommunikasjon mangler nå "å uttrykke egne tanker og følelser", noe vi mener må tilbake. I tidligere runder var "oppøve kritisk holdning til hatretorikk, språklig maktutøvelse og manipulasjon" foreslått for 10. årstrinn, Vg2 og Vg3. Vi anbefaler at dette underpunktet blir lagt til igjen, og at disse temaene beskrives tidligere i utdanningsløpet.

Det er også viktig at elevene på alle trinn lærer å kommunisere muntlig og skriftlig med respekt og tilpasset ulike situasjoner. "Utforske hvordan språk og tekst påvirker oss" bør være et mål innenfor både muntlig og skriftlig kommunikasjon, samt alle typer tekster (som sammensatte tekster, film osv.). Norsk bør som danningsfag og språkfag inngå i et tverrfaglig samarbeid om seksualitetsundervisning, blant annet knyttet til diskriminerende og trakasserende språkbruk på ene siden og respektfullt og kjønnsnøytralt språk på andre siden. Vi foreslår at "Utforske hvordan språk kan inkludere og ekskludere" legges til. I analyse av tekst (med alderstilpasset nivå) kan elevene reflektere over hvordan seksualitet, kjønn og funksjonsevne fremstilles i ulike tekster. Elevene kan også produsere egne tekster (muntlig, skriftlig, ulike medier) om tematikken.

Samfunnsfag grunnskole / samfunnsfag grunnskole samisk

Det har skjedd flere positive endringer fra forrige utkast. 2.3 har gode underpunkter. Det er også positivt at både menneskerettigheter og likestilling har fått plass under 2.5. Under 2.6, bærekraftig utvikling, kan seksuell og reproduktiv helse og rettigheter med fordel få plass. 2.7 er fint definert og det er mange underpunkter som knyttes til helhetlig seksualitetsundervisning her og vi håper de beholdes.

Samfunnsfag videregående opplæring / samfunnsfag videregående opplæring samisk

Det har skjedd flere positive endringer fra forrige utkast. 2.3 har gode underpunkter. Det er også positivt at både menneskerettigheter og likestilling har fått plass under 2.5. Det er videre positivt at ordene mangfold og mangfoldskompetanse står oppført ulike steder. Dette ønsker vi å beholde. Under 2.6, bærekraftig utvikling, kan seksuell og reproduktiv helse og rettigheter med fordel få plass. Vi mener derimot 2.7 mangler temaer knyttet til seksualitet som fins i samfunnsfagplanen for grunnskolen og bør inkluderes også for videregående. Vi ønsker at følgende tema også inkluderes i videregående opplæring: "roller, forventninger og normer", "kropp og grensesetting" og "kjærlighet, seksualitet og samlivsformer".

Samisk som førstespråk

Det er mange gode elementer under muntlig kommunikasjon, som å kunne uttrykke egne tanker og følelser og bevissthet rundt valg av ord og uttrykk. Kjerneelementet "Tekst i kontekst" fra norskfaget bør få plass også i samisk.

Utdanningsvalg

Planen for utdanningsvalg har gjennomgått endringer vi etterspurte i forrige runde og er nå veldig bra. For eksempel er hvordan kjønn, etnisitet, sosial klasse (bakgrunn) og andre forhold påvirker karrierevalgene nå på plass. Her ønsker vi også å legge til nedsatt funksjonsevne, da forskning viser at mange med nedsatt funksjonsevne opplever betydelige barrierer knyttet til å fullføre skoleløpet og ta høyere utdanning. Det er også positivt at sosial kompetanse og selvinnsikt er inkludert under 2.2. Utdanningsvalg bør for øvrig inkluderes i tverrfaglig seksualitetsundervisning, spesielt knyttet til folkehelse og livsmestring.

Følgende medlemmer av Nasjonalt SRHR-nettverk stiller seg bak dette innspillet:

- FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold
- Helsestasjon for kjønn og seksualitet HKS
- IHSG
- Kirkens Bymisjon - Aksept
- Landsforening av helsesøstre (LaH NSF)
- Likestillingssenteret
- Norsk forening for klinisk sexologi - NFKS
- Reform- ressurscenter for menn
- Sex og Politikk
- Sex og samfunn
- Stiftelsen Tryggere
- Unge Funksjonshemmede